

A L C H E M I E.

DOOR

D. LUBACH.

II.

(Vervolg en slot van bladz. 225).

Laat ik thans, ten einde zooveel mogelijk een aanschouwelijk beeld te geven van het leven en streven der alchemisten en tevens meer verklaarbaar te doen worden, hoe de alchemie tot zelfs in betrekkelijk lateren tijd zooveel geloof en aanhangers heeft gevonden, iets mededeelen over sommige beroemde alchemisten. Ik zal uit de groote menigte slechts enkelen kiezen, waarmede wij tot dat doeleinde 't best nadere kennis kunnen maken.

Geen der minste onder dezen is de Fransche alchemist NICOLAS FLAMEL.

NICOLAS FLAMEL schijnt geboren te zijn te Pontoise, omstreeks het jaar 1330. Ofschoon uit onbemiddelde ouders geboren, genoot hij eene voor zijnen tijd goede opvoeding, die hem in staat stelde zich op nog jeugdigen leeftijd te Parijs neder te zetten als openbaar schrijver. Het beroep van openbaar schrijver sloot niet slechts in het schrijven van brieven en andere stukken ten dienste van de zoodanigen, die niet schrijven konden, d. i. van de groote meerderheid van het publiek, maar ook het geven van schrijfflessen en bovendien het kopiëren en verkoopen van boeken. Het kraampje, waarin FLAMEL zijn beroep

uitoefende, stond onder de pilaren der kerk St. Jacques-la-Boucherie, en het ging hem daarin wel, vooral nadat hij eene weduwe met eenig vermogen had gehuwd, door welk huwelijk hij in staat werd gesteld zijn bedrijf uit te breiden en zelfs een huis te bouwen tegenover zijn kraampje. Er bestaat echter nog eene authentieke acte, bij welke FLAMEL en zijne vrouw, drie jaren na hun huwelijk, elkander wederkeerig hunne goederen schenken, en de in die acte voorkomende optelling van hunne bezittingen bewijst, dat toen hun vermogen, ook naar den maatstaf van dien tijd berekend, zeer middelmatig was.

Het schijnt, dat FLAMEL alchemistische geschriften gelezen en met liefhebbers der alchemie meermalen over die kunst gesproken had. Daardoor is een droom te verklaren, waarvan hij gewaagt in het geschrift, waarin hij zijne alchemistische bemoeijingen verhaalt. Hij droomde namelijk eens van een engel, die hem een oud, prachtig gebonden boek overreikte met de woorden: »Zie dit boek, gij begrijpt er nu nog niets van, maar gij zult er eenmaal in zien, wat niemand anders er in vermag te zien.» — Eenigen tijd daarna, op zekeren dag van het jaar 1357, kocht hij van een onbekende voor twee gulden een oud boek, in 't latijn geschreven op papier van boombast en gebonden in koper, in hetwelk onverstaanbare vreemde karakters gegraveerd waren. Het boek bevatte 24 bladen. Het eerste hield in den naam en de hoedanigheden des schrijvers, een Israëlitischen priester ABRAHAM, gevolgd van eene vervloeking tegen ieder, die het boek zou lezen, zoo hij geen priester of schriftgeleerde was, — eene vervloeking, die FLAMEL niet van de lezing terughield, daar hij begreep als openbaar schrijver tot de schriftgeleerden te mogen worden gerekend. Op het tweede blad werd geleerd niets meer noch minder dan de kunst om goud te maken, en wel in duidelijke en verstaanbare taal, — maar helaas zonder aanwijzing van dat kruis der alchemisten, de *materia prima*. Het geheim hiervan stond op het vierde en vijfde blad, die niets dan fraai gekleurde figuren bevatten, zonder een woord tot verklaring. Het overige wat het boek onthield waren zaken, die FLAMEL niet durfde mededeelen, »want God zou mij straffen,» zegt hij.

Indachtig aan zijn droom, trachtte FLAMEL den verborgen inhoud van die geheimzinnige twee bladen uit te vorschen. Welke moeite hij echter deed, hoe vurig hij God bad zijn verstand te verlichten en niet-tegenstaande hij eene kópíe van die twee bladen — want het boek zelf hield hij verborgen, — aan verscheidene geleerde klerken vertoonde, — alles was te vergeefs. Eindelijk begon hij volgens de aanwijzingen van zekeren dilettant in de alchemie, een licentiaat in de medicijnen, *Maître* ANSEAULME, eene reeks van proefnemingen, die hij gedurende twintig jaren voortzette, — maar na verloop waarvan hij nog even weinig gevorderd was, als toen hij begon.

Toen eerst viel hem iets in, waaraan hij, vreemd genoeg, nog niet gedacht had, namelijk, of hij, ten einde een door een Israëlitischen priester geschreven boek te verstaan, niet best zou doen een of anderen geleerden Jood te raadplegen. Deze vond men het meest in Spanje, en, na kort maar rijp beraad met zijne vrouw PERNELLE, zijne getrouwe hulp bij al zijne nasporingen, besloot FLAMEL naar Spanje te gaan, eerst naar San Yago de Compostella, ten einde daar den zegen van God en van *monsieur Saint Jacques* over zijne onderneming af te smeeken.

Die reis ondernam FLAMEL in 1378. Maar ook in Spanje vond hij niet wat hij zocht. Teleurgesteld en ontmoedigd wendde hij zijne schreden wederom naar Frankrijk. Maar ziet, op zijne terugreis ontmoette hij te Leon een koopman van Boulogne, die tot vriend had een tot het christendom overgeganen jood, een geneesheer. Het kon toch geen kwaad, dacht FLAMEL, ook dezen de kopijën van zijne geheimzinnige figuren te laten zien. Doch wie schetst zijne verbazing en vreugde, toen *Maître* CANCHES, zoo was de naam van den Joodschen arts, op het eerste gezigt er van uitriep, dat het boek, waaruit die figuren gekopieërd waren, een allerkostbaarst, uiterst zeldzaam, ja eenig en nergens meer te vinden werk was, geschreven door een der vorsten der alchemie, en hij dadelijk de figuren zóó begon uit te leggen, dat FLAMEL terstond overtuigd werd, dat deze de ware verklaring moest zijn.

Maître CANCHES was met deze ontdekking zoo ingenomen, dat hij besloot met FLAMEL naar Parijs te gaan, daar het boek zelf te zien

en dan gemeenschappelijk met FLAMEL te laboreren. Toen de beide reizigers te Orleans gekomen waren, werd CANCHES ziek en stierf, niettegenstaande alle bestede zorg, in de armen van FLAMEL, die hem in de kerk Ste. Croix eerlijk deed begraven en nu te Parijs terug kwam. Hier moest hij evenwel volgens de onvolledige aanwijzingen van CANCHES nog drie jaren werken, voor het hem eindelijk op den 17 Januarij 1382 gelukte het lang gewenschte doel te bereiken.

Door zijne kunst, dus luidt het verhaal verder, verwierf zich nu FLAMEL een vermogen van anderhalf millioen lires. Desniettegenstaande bleef hij met zijne PERNELLE in eene kleine woning op een zeer eenvoudigen voet leven. Daar de echtgenooten zonder kinderen waren, besteedden zij het grootste gedeelte van hun vermogen aan liefdadige stichtingen. Zij stichtten een aantal gasthuizen en andere inrigtingen voor armen, weduwen en weezen, begiftigden andere, bouwden drie kapellen van den grond op, herstelden 7 kerken, herbouwden o. a. het portaal der kerk Ste. G  n  vi  ve-des-Ardents, maar waren vooral mild jegens de kerk St. Jacques-la-Boucherie, waartegen zijn kraampje stond, aan wier patroon hij naast God zijn geluk dank weet, en in wier archief thans nog meer dan veertig giftbrieven van hem voorhanden zijn. Eenige door de echtgenooten FLAMEL gestichte armenpreuven werden nog in 1742 geregeld uitgedeeld. Aan de meeste gebouwen, door FLAMEL gesticht of hersteld, vond men in de vorige eeuw tot aan de revolutie nog opschriften en beeldhouwwerk, die aan den vromen stichter herinnerden, en waarvan diegene, welke gezien werden op den vierden boog van het kerkhof des Innocens, in 1612 door ARNAUD zijn in plaat gebracht en uitgegeven. Op die beeldhouwwerken was FLAMEL doorgaans afgebeeld 't zij alleen, 't zij met zijne vrouw, maar beiden altijd in knielende houding en met gevouwen handen, omringd van allegorische figuren en van verzen, die meestal de ellende en ijdelheid der wereld tot onderwerp hadden. — Nadat al deze stichtingen voltooid, al deze donati  n geschonken waren, bleef er, gelijk blijkt uit het nog aanwezige testament, door PERNELLE in 1399 gemaakt, nog zooveel over, dat de jaarlijksche inkomsten er van vierduizend driehonderd en eenige

lires beliepen, dat bij de veel grootere waarde van het geld in dien tijd nog een vrij groot inkomen was.

FLAMEL stierf in 1418, eenige jaren na zijne vrouw, en ligt begraven in de kerk St. Jacques-la-Boucherie.

De vraag is, waarvan FLAMEL het voor dien tijd zeer groote vermogen gekregen heeft, dat hem in staat stelde zoo veel te doen. Want dat hij, vroeger slechts zeer matig bemiddeld, na 1382 inderdaad al die bouwingen en herbouwingen heeft uitgevoerd, al die dotatiën en giften heeft gedaan, welke ik zoo even vermeldde, dit wordt door niemand betwijfeld. Men heeft daaromtrent gissingen geopperd, maar elke heeft ook hare wederlegging gevonden. Het karakter van FLAMEL schijnt volgens de beste berichten zoodanig te zijn geweest, dat voor het vermoeden, dat hij zijn vermogen door eene misdaad zou verkregen hebben en de alchemie een dekmantel geweest zou zijn om de ware bron van zijn rijkdom te verbergen, geene plaats overblijft. Echter behoeft het juist geene misdaad geweest te zijn, die hem noopte het publiek in den waan te brengen, dat hij zijne schatten aan de alchemie verschuldigd was. Wie weet, hoe zich de geschiedenis met *Maître CANCHES* in waarheid heeft toegedragen, — wie weet, of niet FLAMEL gedurende zijne reis in Spanje op de eene of andere wijze met een rijken Jood bevriend is geworden, en, dezen onderweg door den dood verliezende, in het bezit is gebleven van hetgeen hij met zich voerde. Dat FLAMEL zulk een oorsprong van zijn vermogen verborg, is niet onnatuurlijk, en dat hij dit deed door voor te wenden, dat hij het aan de alchemie te danken had, ligt geheel in den geest van zijn tijd. Ik geef intusschen deze gissing voor 't geen zij is, zonder er eenige bijzondere waarde aan te hechten.

Zonderling, maar op eene andere wijze zonderling, is ook de geschiedenis van vijf alchemisten, die van 1601 tot het midden der 18de eeuw de een na den ander veel van zich deden spreken, en van wie SCHMIEDER, professor te Kassel, in zijne in 1832 uitgegeven *Geschichte der Alchemie* zegt te gelooven, dat 'zij inderdaad adepten zijn geweest en tot

elkander in betrekking hebben gestaan als leermeesters en leerlingen. Het is daarom dat ik uit het groote aantal beroemde en beruchte alchemisten dezen heb uitgekozen om er kortelijk van te gewagen.

Een Enkhuizer schipper, JAKOB HANSSEN genaamd, werd in den zomer van 1601 op de noordzee door een storm overvallen en naar de kust van Schotland gedreven. Een daar wonend landeigenaar, SETON of SEATON genaamd, nam, na zich tot redding van het schip en de manschap veel moeite gegeven te hebben, den schipper in zijn huis op en verschaftte hem de middelen om zijn schip te herstellen. Beide mannen werden vrienden en beloofden elkander weder te zullen opzoeken. Reeds in 't volgend voorjaar kwam de Schot te Enkhuizen en bleef eenige weken bij HANSSEN, wien hij in een vertrouwelijk gesprek ontdekte, dat hij de kunst verstond om de metalen te veredelen. Om zijn gastheer te overtuigen, tingeerde hij den 13 Maart 1602, 's namiddags ten 4 ure, een stuk lood in goud, graveerde daarop den datum en het uur der projectie en vereerde het aan HANSSEN tot een aandenken. Hiervan schonk HANSSEN een gedeelte aan zijnen arts, Dr. VAN DER LINDEN, en dit goud was 50 jaren later nog in het bezit van den kleinzoon van dezen, Dr. JOHANNES ANTONIDES VAN DER LINDEN te Amsterdam. Van Enkhuizen ging SETON naar Amsterdam en Rotterdam, in welke beide steden hij gezegd wordt projectiën gedaan te hebben, waarvan echter geene nadere bijzonderheden bekend zijn. Van Rotterdam vertrok hij over zee naar Italië.

Dit alles verhaalt MORHOF in een brief over de transmutatie der metalen. Hetgeen nu volgt vindt men in eene verhandeling van JOHAN WOLFGANG DIENHEIM, Dr. in de regten en de geneeskunde, en Professor te Freiburg in Breisgau.

DIENHEIM verhaalt, dat hij, in 1603 van Rome naar Duitschland terugkeerende, onderweg tot reisgenoot kreeg een bedaagd, verstandig en zeer bescheiden man, klein van stature, opgeruimd van humeur, gekleed in zwarte gebloemde zijde en vergezeld door een knecht, die zich onderscheidde door zijn buitengemeen rood haar en baard. De

vreemdeling heette ALEXANDER SETONIUS. Te Bazel gekomen kwam deze terug op de schimpschoten, die DIENHEIM, een verklaard tegenstander der alchemie, zich onderweg tegen die kunst veroorloofd had, en zeide hem nu, dat hij daarop gezwegen had, tot hij tijd en gelegenheid zou hebben gevonden hem niet met redeneringen, maar met feiten er op te dienen. In tegenwoordigheid van DIENHEIM en van den Bazelschen arts Dr. JAKOB ZWINGER, in de geschiedenis der geneeskunde niet onbekend, veranderde hij ten huize van een goudsmid eene zekere hoeveelheid gesmolten lood, door er door DIENHEIM zelve eene uiterst geringe hoeveelheid van een citroengeel poeder op te doen werpen, in goud, dat de proef volkomen doorstond en even zwaar woog als het gebezigde lood. In een aan Dr. SCHOBINGER te St. Gallen in 1606 geschreven brief, erkent ZWINGER de waarheid van het verhaal van DIENHEIM. Het goud bleef nog lang in de familie van ZWINGER bewaard.

Wij ontmoeten daarop SETON te Keulen, nadat hij, volgens 't geen hij aldaar zelf verhaalde, ook te Straatsburg en te Frankfort projectiën verrigt had, 't geen overeenstemt met een berigt van een Straatsburger koopman aan THEOBALD VAN HOGHELANDE, een Middelburger, die eerst tegen de alchemie ijverde, maar later een aanhanger er van werd. Dat berigt van den Straatsburger hield in, dat juist op den tijd, wanneer SETON te Straatsburg moet geweest zijn, een vreemdeling gekomen was bij zekeren goudsmid GÜSTENHOVER, in diens werkplaats iets gearbeid en hem uit erkentelijkheid voor het daartoe bekomen verlof een weinig rood poeder geschonken had, waarvan hij hem het gebruik toonde. GÜSTENHOVER had daarna met zijne goudmakerij zeer gepraald, in tegenwoordigheid van eenige leden des raads lood in goud veranderd, maar was daarop bij keizer RUDOLF ontboden, die zijne bekentenis, dat hij geen adept was en zijn projectiepoeder slechts van een ander gekregen had, niet gelooven wilde en hem in een toren gevangen zette. — Van de te Frankfort gedane projectiën gaf een zekere koopman KOCH schriftelijk getuigenis aan denzelfden VAN HOGHELANDE en mondeling aan Dr. BURGGRAF te Frankfort, welke laatste ze te boek stelde.

Zeer merkwaardig is hetgeen THEOBALD VAN HOGHELANDE aangaande het verblijf van SETON te Keulen berigt. Hij woonde daar bij een alchemist VERDEMANN en gaf dezen en anderen onderscheidene proeven van zijne kunst. Ik treed hieromtrent in geene verdere bijzonderheden, alleen opmerkende, dat SETON nergens eene poging aanwendde om voor zich voordeel met zijne kunst te bejagen, maar alleen gedreven scheen door de begeerte om te bewijzen, dat de transmutatie der metalen mogelijk was. Een zijner bekenden, een Schotsch heemeester, te Keulen gevestigd, waarschuwde hem eens niet zoo openlijk met zijne kunst voor den dag te komen, want dat hij anders gevaar liep door den een of anderen vorst opgeligt te worden. SETON antwoordde: »ei wat, ik ben nu in eene vrije stad. Maar gebeurde het, dat een vorst mij deed gevangen nemen, dan wilde ik liever duizendmaal sterven, dan mijn geheim openbaren.»

Van Keulen vertrok SETON naar München. Hier begeeven ons de narigten van VAN HOGHELANDE. Doch in dezen tijd past een door ZWELFFER medegedeeld voorval, waarvan volgens alle waarschijnlijkheid SETON de held is. CORNELIUS MARTINI, professor te Helmstadt, was op zijne collegiën gewoon heftig tegen de alchemie uit te varen. Toen hij eens weder, na de onmogelijkheid der transmutatie betoogd te hebben, van den catheder afkwam, trad een vreemd edelman naar hem toe, die zijne les had aangehoord, en begeerde verlof om te opponeren. Hij vroeg daarop een smeltkroes, een bekken met kolen en een stuk lood, veranderde dit laatste in goud, eh toonde dit den professor met de woorden: *solve mihi hunc syllogismum!* Los mij deze sluitrede eens op!

Te München bemoeide zich SETON niet met alchemie. Hij verliefde daar op de dochter van een Münchener burger en schaakte haar. In den herfst van 1603 vinden wij hem getrouwd te Crossen, waar zich het Saksische hof ophield. Hij liet zijn bediende HAMILTON in tegenwoordigheid van den keurvorst CHRISTIAAN II projectiën doen, doch dit werd de bron van zijn ongeluk. Want toen de keurvorst, die eerst SETON met groote onderscheiding behandeld had, begon te bemerken, dat deze er volstrekt niet toe gezind was hem zijn geheim mede te deelen of zelfs om voor hem in 't groot te laboreren, nam

hij hem gevangen. SETON werd nu op eene gruwelijke wijze gepijnigd, doch wilde niets bekennen. Men liet hem genezen en begon dan hem op nieuw te folteren. Eindelijk hield men hiermede op, doch bewaakte hem streng, zoodat zelfs zijne vrouw niet bij hem toegelaten werd. Na drie maanden eindelijk kreeg een Poolsch edelman, MICHAEL SENDIVOGIUS, van den keurvorst verlof om met SETON te spreken. Het gevolg van dit gesprek was, dat SENDIVOGIUS naar Krakau, zijne woonplaats, terugreisde, zich daar geld verschafte en, te Dresden wedergekomen, SETON wist te bevrijden en hem benevens zijne vrouw op een wagen naar Krakau voerde, waar echter SETON in Januarij 1604 aan de gevolgen der ondergane mishandelingen overleed. — Deze gebeurtenissen worden verhaald in een brief van DES NOYERS, secretaris van de koningin van Polen MARIA GONZAGA. Van dezen SETON, ook bekend onder den naam van *den Cosmopoliet*, bestaat een geschrift over alchemie, dat in 1604 te Praag is uitgegeven door SENDIVOGIUS, die met SETON's weduwe trouwde en, later in verval geraakt, zich voor alchemist uitgaf.

Op SETON volgde in tijdorde IRENÆUS PHILALETHA, wiens ware naam niet met zekerheid bekend is, evenmin als zijn vaderland, ofschoon hij een Engelschman schijnt geweest te zijn. Alleen weet men uit hetgeen hij in een zijner werken zegt, dat hij in 1612 geboren is.

Hij wordt beschreven als een zeer beschaafd, hoog ernstig en zeer matig en ordelijk levend man. Even min als SETON schijnt hij ergens anderen tot laboreren aangespoord te hebben. Als gejaagd en angstig voor vervolgingen reisde hij door Frankrijk, Italië, Zwitserland, Duitschland en ons vaderland, zich slechts aan weinigen openbarende en dan nooit lang op ééne plaats vertoevende. Eindelijk voer hij naar Westindië, waar hij den naam van CHILDE aannam, en aan GEORGE STARKEY, later den uitvinder der terpentijnzeep, eenige oncen van zijne witte tinctuur schonk, gelijk althans deze verhaalt. PHILALETHA is in 1666 weder in Europa geweest; waar hij echter na dien tijd gebleven is, is onbekend.

De derde in de rij der vijf SCHMIEDERSche adepten is de zoogenaamde baron VON WAGNERECK, die evenwel tot eene bekende niet-adellijke Beijersche familie behoorde. — Deze tingeerde, volgens het

vier jaren later geschreven getuigenis van een vrijheer VON SCHRÖDER, die daarbij een aantal inwoners van Praag als getuigen aanvoert, in 1680 in die stad met vier grein eener tinctuur zeven lood onedel metaal tot goud. Elders leest men van transmutatiën in hetzelfde jaar 1680 te Frankfort en in 1681 te Ischl in Oostenrijk, alsmede te Passau verrigt door vreemdelingen, die, volgens SCHMIEDER, geen ander dan WAGNERECK kunnen geweest zijn.

In 1682 was WAGNERECK in Moravië en kreeg daar de waterzucht, waarvan hij door Ds. HERDOTT te Brünn tot zekere hoogte genezen werd. Uit dankbaarheid vertrouwde hij dezen toe, dat hij een adept was, en beloofde hem later van zijne tinctuur te zullen geven, wanneer hij geheel hersteld zou zijn. Zich beter bevindende, reisde hij naar Weenen maar onderhield correspondentie met zijn arts, die hem evenwel onder het adres van een derden schrijven moest.

Terzelfder tijd kwam een vreemdeling bij den hofgoudsmid BAUHOF te Weenen en sloeg hem voor gemeenschappelijk eene zekere hoeveelheid goud uit koper te bereiden. BAUHOF wilde zich met den vreemdeling niet inlaten, waarop deze hem eindelijk enig poeder gaf en vertrok, met belofte van hem weder te zullen bezoeken. BAUHOF had ook geen lust om het poeder te beproeven, doch op aandrang van zijne vrienden gaf hij ten laatste toe, smolt volgens het voorschrift van den vreemden 25 lood koper en veranderde dit door het poeder in fijn goud. Hij liep nu den adept door geheel Weenen zoeken, maar zag hem niet weêrom.

Dat deze adept niemand anders dan WAGNERECK geweest is, wordt door SCHMIEDER als hoogst waarschijnlijk geacht, en dan laat zich zijn niet terugkomen zeer goed verklaren. Want juist te dier tijd kwam WAGNERECK volgens gewoonte op een postdag aan het huis van den persoon, door wiens tusschenkomst hij met zijn arts correspondeerde, vond dezen niet te huis, maar wel een pakket met een adres van de hand van HERDOTT. Dit werd hem zonder bedenken overhandigd, gelijk reeds meer geschied was. Het pakket openende, vindt WAGNERECK wel een aan hem geadresseerden brief, maar tevens een open schrijven aan keizer LEOPOLD, met een brief, waarin HERDOTT den bemiddelaar zijner briefwisseling verzocht dat schrijven

na lezing te verzegelen en ten spoedigste aan den keizer te doen toekomen. Het schrijven aan den keizer hield in, dat zich te Weenen een zekere baron VON WAGNERECK ophield, dat deze een adept was en 24 lood echte tinctuur bij zich had; dat die persoon wel spoedig sterven zou en dat het te wenschen was, dat zulk een schat in geene andere dan keizerlijke handen kwam, enz. enz. — Dadelijk daarop verliet WAGNERECK Weenen en trachtte Passau te bereiken, maar kon niet verder komen dan tot Ems. Hier kwam zijn oom, pater WAGNERECK, met een arts uit Passau hem bezoeken, doch hij stierf spoedig daarna.

In het begin der vorige eeuw verscheen in Europa een alchemist, nog raadselachtiger dan SETON en PHILALETHA. Men ziet hem slechts zelden in persoon te voorschijn komen; en toch schijnt het vrij zeker dat de meeste zoogenaamde transmutatiën, die in de eerste helft der achttiende eeuw gerucht hebben gemaakt, middelijk aan hem toe te schrijven zijn. Deze alchemist is LASKARIS.

Hij gaf zich bij zijne eerste verschijning uit voor archimandriet van een klooster op het eiland Mitylene, rondreizende om aalmoezen in te zamelen ter bevrijding van in Turksche gevangenschap geraakte christenen. Zijne papieren, waaronder een geloofsbrief van den patriarch te Constantinopel, waren in goede orde, hij sprak vlug Grieksch en gaf zich overigens op geene wijze bloot, zoo dat ook niemand twijfelde, of hij was een Griek. Daar hij echter van zijne collectie weinig werk maakte en veel meer uitgaf dan hij met mogelijkheid kon inzamelen, dachten velen, dat hij den waren LASKARIS zijn geloofsbrief afgekocht had, ten einde onder diens naam te kunnen reizen. Volgens de berigten van verscheidene bekende personen, die hem gezien en gesproken hadden, o. a. van den bekenden scheikundige DIPPEL, was hij toen een man in het best van zijn leven, zeer goed onderwezen en aangenaam in den omgang. Over 't algemeen sprak hij zelden over alchemie, maar hield zich daarentegen met de meeste belangstelling bezig met het bezigtigen van de merkwaardigheden der groote steden, die hij bezocht, wat, naar het oordeel van SCHMIEDER, meer in den aard van een beschaafden Westerling, dan in dien van een Oosterschen kloosterbroeder schijnt te vallen.

In 1701 kwam LASKARIS te Berlijn, en iets in eene apotheek koo-
pende kwam hij daar in kennis met den apothekers-leerling JOH.
FRIEDR. BÖTTICHER. Deze beviel hem en voor zijne afreize schonk
hij hem twee oncen goudmakende tinctuur.

BÖTTICHER deed hiermede, luidens het verhaal, eenige goed gelukte
transmutatiën en beroemde zich nu openlijk een adept te zijn. Dit
kwam ter ooren van koning FREDERIK I, die daarop bevel gaf BÖTTI-
CHER gevangen te nemen; doch deze, daarvan in tijds verwittigd,
wist naar Wittenberg te ontkomen. Daar de Pruissische Koning hem
opeischen deed, werd de Keurvorst van Saksen, AUGUST II, opmerk-
zaam op BÖTTICHER, weigerde zijne uitlevering, op grond dat hij in
Saksen geboren was, en liet hem naar Dresden brengen. Hier leefde
BÖTTICHER, ofschoon naauw bewaakt, twee jaren lang in weelde en
overvloed, — maar toen hij eindelijk begreep toch eens aan het ver-
langen van den Keurvorst te moeten voldoen, door niet slechts gebruik
te maken van het van LASKARIS verkregen en nu bijna verbruikte poeder,
maar door zelf zulk poeder te maken, mislukte hem dit geheel en al.

LASKARIS had intusschen BÖTTICHER bestendig in het oog gehouden.
Toen hij begreep, dat het met dezen wel eens slecht zou kunnen
afloopen, kwam hij in 1703 te Berlijn terug. Na overleg met een
jongen arts, Dr. PASCH, zond hij dezen naar Dresden met de opdracht
om den Keurvorst eene groote som gelds te bieden voor de bevrijding
van BÖTTICHER.

Te Dresden werd het evenwel aan PASCH door zijne vrienden ont-
raden aan deze opdracht gevolg te geven, daar men dacht, dat de aan-
bieding van zulk eene som den Keurvorst zou doen denken, dat BÖT-
TICHER inderdaad de kunst van goudmaken verstond, en hij dan nog
minder geneigd zou zijn hem te ontslaan. Beter was het, dacht men,
pogingen aan te wenden om BÖTTICHER te doen ontvlugten.

PASCH, aan wien door LASKARIS eene rijke belooning was toege-
zegd, zoo hij BÖTTICHER wist te bevrijden, nam daartoe de noodige
maatregelen. Doch zijne met BÖTTICHER aangevangene briefwisseling
werd weldra ontdekt, en hij zelf op den Königstein gevangen gezet.
Hier bleef hij twee en een half jaar, tot hij eindelijk kans zag te
ontvlugten en te Berlijn terugkwam, waar hij evenwel anderhalf jaar

later stierf aan de gevolgen van een val bij zijne vlugt. Voor zijn dood deelde hij zijn wedervaren aan DIPPEL mede.

Hoe BÖTTICHER inmiddels gevangen bleef en tot werken gedwongen werd, — hoe hij uit vrees voor den Keurvorst niet durfde erkennen, dat hij geen adept was, tot hij eindelijk door de uitvinding van de bereiding van porselein daartoe den moed verkreeg, is te algemeen bekend om er bij stil te staan.

BÖTTICHER was evenwel niet de eenige, wien LASKARIS gebruikte om, naar het scheen, alom de menschen van de waarheid der alchemie te overtuigen. Van verscheidene veel gerucht gemaakt hebbende adepten, die echter al ras bleken geheel geene adepten te zijn, weet men vrij zeker, van anderen vermoedt men met veel grond, dat zij apostelen van LASKARIS geweest zijn. Verscheidene apothekers en apothekers-leerlingen behoorden tot dat getal, maar de bekendsten waren de Poolsche luitenant-kolonel SCHMOLZ VON DIERBACH, van wiens transmutatiën, die evenwel kort duurden, DIPPEL verhaalt, en de beruchte GAETANO, graaf VAN RUGGIERO, die, evenals BÖTTICHER door AUGUST van Saksen, door Koning FREDERIK I gevangen gehouden werd, maar die, ongelukkiger dan BÖTTICHER, zijne eindelijk aan het licht komende onkunde te Küstrin met de galg boeten moest.

In later tijd treft men zulke door LASKARIS uitgezondene en vaak rijk door hem betaalde herauten der alchemie niet meer aan, maar wel overal de sporen van een alchemist, die alom zijne tinctuur om niet uitdeelt, zich overigens zelden zelf op den voorgrond stelt, en wiens streven alleen schijnt te zijn het publiek te overtuigen, dat de transmutatie der metalen mogelijk is. Naar hetgeen van dezen „vreemdeling” — zoo wordt hij meestal genoemd — in verscheidene van elkander onafhankelijke verhalen berigt wordt, kan deze moeilijk iemand anders dan LASKARIS geweest zijn. De volgende gebeurtenissen, waarin deze eene rol speelde of schijnt gespeeld te hebben, maakten het meeste gerucht. 1) Eene transmutatie door een vorstelijken dilettant, den Landgraaf ERNST LUDWIG VAN HESSEN-DARMSTADT, in persoon verrigt met een hem door een onbekenden toegezonden poeder; 2) eene andere te Weenen, gedaan almede met een van eenen onbekenden afkomstig poeder, van welke transmutatie

een protokol bestaat, onderteekend door een graaf VON WÜRZEN UND FREUDENTHAL, een vrijheer VON METTERNICH, een graaf VON METTERNICH, en den vorstelijk Schwarzburgschen hofraad PANZER; 3) eene verandering van al het op het kasteel Tankenstein in het Odenwald voorhandene zilverwerk in goud, verrigt door eenen vreemdeling, die op zekeren avond van de bewoneress van dat kasteel, de gravin VON ERBACH, nachtverblijf verzocht en verkregen had. Deze transmutatie gaf bijna aanleiding tot een proces, daar de gemaal der gravin, van wien zij gescheiden leefde, de helft van het goud verlangde. De juridische faculteit de Leipzig gaf in Augustus 1725 in deze zaak een advies ten voordeele der gravin.

Veel vroeger hadden de projectiën, door LASKARIS in tegenwoordigheid van den grafelijk Westerburgschen raad LIEBKNECHT verrigt, van van welke de gebruikte kroezen nog te Jena moeten voorhanden zijn, en eene andere ten huize van den goudsmid STOLLE, te Leipzig, door hem gedane proefneming zeer de aandacht getrokken.

In het tweede vierendeel der achttiende eeuw verdwijnt LASKARIS, zonder dat men weet of zelfs kan gissen, waar hij gebleven is.

De laatste alchemist van het vijftal, dat door SCHMIEDER geacht wordt uit ware adepten bestaan te hebben, is SEHFELD, van wiens leven wij slechts eene periode van niet langen duur kennen, daar hij zich weldra geheel terug trok. Hij was een Oostenrijker, had zich van der jeugd af aan met alchemie bezig gehouden en, daar hij onbemiddeld was, in dienst van eenige liefhebbers der kunst gearbeid, doch zonder vrucht. Hij verliet zijn vaderland en bragt acht of tien jaren in den vreemde door.

Na zijn terugkeer in 1745 of 1746 bezocht hij het bad Rodaun bij Weenen, en dewijl het hem daar beviel, zette hij zich voor goed ten huize van den badmeester FRIEDRICH neder. In tegenwoordigheid van dezen veranderde hij nu een pond tin in goud, dat FRIEDRICH naar Weenen bij den Muntwaradijn bragt, die het voor den prijs van zijn goud van hem kocht.

Van FRIEDRICH en van de vrouw en dochters van dezen de belofte van geheimhouding ontvangen hebbende, ging hij nu ijverig aan het werk. Altijd was tin het onedele metaal, dat hij in goud tingeerde,

zoodat het scheen, dat zijne tinctuur, welke in een rood poeder bestond, eene zoogenaamde *particuliere*, d. i. slechts voor één bepaald metaal geschikte tinctuur was. De vrouwen konden evenwel niet zwijgen en zoo geschiedde het, dat men in den omtrek weldra begon te spreken van den goudmaker, die bij FRIEDRICH woonde. Dit bewoog SEHFELD om tegen eene groote jaarlijksche uitkeering van keizer FRANS I een protectorium te vragen tot het vervaardigen van kostbare verfstoffen uit inlandsche voortbrengselen, ten einde zoo aan de praters den mond te stoppen. Dit belette evenwel niet, dat de keizerin MARIA THERESIA, die, gelijk bekend is, zich juist niet veel om haren gemaal bekommerde, SEHFELD op zekeren nacht deed opligten en naar Weenen voeren, waar hij streng ondervraagd en eindelijk gegeesseld werd om hem zijn geheim te ontrukken, — eene wreedheid, die echter zonder gevolg bleef.

Daar deze zaak ruchtbaar werd en het publiek er zich aan ergerde, werd SEHFELD naar de vesting Temeswar gezonden. De kommandant dier vesting, de generaal VON ENGELSHOFEN, trok zich hem aan en deed pogingen om zijne bevrijding bij de keizerin te bewerken, die echter niet slaagden.

Keizer FRANS, die veel met alchemie op had, hoorde nu zooveel van SEHFELD, dat hij, bij gelegenheid van eene wilde zwijnenjagt in het Rodauner bosch, den badmeester FRIEDRICH liet roepen en dezen ondervroeg. Het schijnt, dat de keizer daarop van de keizerin verkregen heeft, dat de gevangene hem werd overgelaten. Althans SEHFELD werd nu uit de vesting ontslagen en schijnbaar in vrijheid gesteld, doch onder bewaking van twee officieren, die hem overal moesten vergezellen. Met dezen maakte SEHFELD verscheidene kleine reizen, en deed in hunne tegenwoordigheid menige belangrijke chemische proefneming, waarvan de keizer het verslag altijd met veel genoegen hoorde. Op eenmaal echter was niet slechts SEHFELD, maar waren tegelijk met hem ook zijne beide geleiders verdwenen, en ondanks alle nasporingen kon men nergens weder iets van hen te weten komen. SCHMIEDER houdt het er evenwel voor, dat SEHFELD de bewerker is geweest van eene te Amsterdam en eene andere te Halle

in Saksen in 1750 door een vreemdeling verrigte transmutatie. Wat hiervan zij, laat ik in 't midden.

Het raadselachtige van deze alchemisten ligt niet zoozeer in de transmutatiën, die aan hen worden toegeschreven — deze toch zijn van geen anderen aard, dan die, welke het gerucht ook aan erkende bedriegers toeschreef, — maar meer in hunne geheele handelwijze en persoonlijkheid. Vooral is dit op SETON, PHILAETHA en LASKARIS van toepassing, — minder op WAGNERECK en SEHFELD. Wat noopte de drie eersten, van wie men vrij stellig weet, dat zij nergens pogingen aanwendden om van anderen geld te erlangen en daarentegen veel geld te koste legden aan de uitbreiding van het geloof aan de alchemie, — wat noopte hen zóó te handelen? Of de verhalen aangaande deze mannen in alle bijzonderheden al dan niet juist zijn, doet niets ter zake, daar het vreemde dier verhalen meer ligt in hetgeen zij ons niet zeggen, dan in de gebeurtenissen zelve. Intusschen is er ook in deze laatste veel zonderlings. Wat bewoog b. v. LASKARIS zich zooveel moeite te geven, als hij zich inderdaad gegeven heeft, ter bevrijding van BÖTTICHER, wien hij maar weinig kende, en die zijn ongeluk aan zijne eigene praalzucht te wijten had? Deze vragen zijn niet gemakkelijk te beantwoorden. Maar wie kan zich altijd rekenschap geven van de beweegredenen, die den mensch nopen om zóó en niet anders te handelen? Wie kan daarbij zeggen, waartoe iemand komen kan, gedreven door de zucht om zich bij de wereld een aanzien van geheimzinnige grootheid te geven, — eene zucht, die misschien tot evenveel kwakzalverijen en bedriegerijen aanleiding heeft gegeven als de begeerte om zich te verrijken? De bescheidenheid en terughouding, waardoor de drie genoemde alchemisten zoo gunstig afsteken bij verre de meesten hunner confrères, moest den goeden dunk, dien zij wenschten in te boezemen, zeer verhoogen en werd bovendien door de voorzigtigheid dringend aanbevolen.

Wat hebben wij nu over de alchemie te denken? Een kort woord daarover moge dit opstel besluiten.

Die vraag moet in twee vragen worden gescheiden. De eerste is: mag men de verandering van het eene metaal in het andere voor mogelijk houden? Hecht men aan het begrip, dat de metalen enkelvoudige lichamen zijn, dan is natuurlijk het antwoord ontkennend. Want een enkelvoudig ligchaam kan noch in andere lichamen ontleed, noch uit andere lichamen zamengesteld worden. Maar er bestaat geen afdoend bewijs, dat de lichamen, die aan de ontleding der scheikundigen wederstand bieden, werkelijk enkelvoudige lichamen zijn, en, wel beschouwd, verstaat men dus onder een enkelvoudig ligchaam slechts een zoodanig, *dat door de thans bekende hulpmiddelen der scheikunde niet in nadere bestanddeelen kan worden ontleed*. Er is dus niets, dat ons verhindert het voor mogelijk te houden, dat de scheikunde eenmaal eenige der thans als elementen beschouwde lichamen zal kunnen ontleden. Dit nu geldt evenzeer van de metalen, als van de overige dusgenaamde elementen. De proeven, die in 1858 door DESPRETZ zijn aangewend om te bewijzen, dat de metalen inderdaad elementaire lichamen zijn, bewijzen alleen, dat men voorshands het regt blijft bezitten ze als zoodanig te beschouwen. De omstandigheid daarentegen, dat in de ammoniazouten een werkelijk zamengesteld ligchaam de plaats vervult en de rol speelt van het tot dusver onontleedbare potassium-metaal in de potaschzouten, van het sodium-metaal in de sodazouten, doet bij analogie de zamengesteldheid dezer laatste, en bij voortgezette analogie die der overige metalen vermoeden. Voegt men hierbij de bedenkingen, waartoe de zoogenaamde allotropische en isomerische toestanden van zekere stoffen leiden, dan mag men het er voor houden, dat voor de ontleedbaarheid der metalen bijkans evenveel te zeggen is als voor hunne onontleedbaarheid. — Eene tweede vraag echter is deze: zijn er geweest, die in staat waren het eene metaal in het andere te veranderen? Zijn er ware adepten geweest? Op deze vraag kan men vrij gerust neen antwoorden. Want vooreerst is er geen enkel volkomen goed geconstateerd voorbeeld bekend van eene wezenlijke transmutatie, en altijd, wanneer men de berigten daaromtrent aan eene strenge kritiek kon onderwerpen, is het gebleken, dat of het geheele bericht onwaar was, of er bedriegerij in 't spel kwam, of er eene misvatting had plaats gehad. De door mij zoo even

medegedeelde geschiedenissen behooren tot de meest raadselachtige in de geschiedenis der alchemie. En toch, indien men bedenkt, hoe ver het iemand brengen kan in de kunst van bedriegen, of, wil men voor sommige zoogenaamde adepten een zachter woord, van mystificeren, wanneer hij zich daarop *ex professo* toelegt, dan wordt men na eene bedaarde overweging van die berigten gedwongen te erkennen: *dat de meest beroemde alchemisten zeer behendige goochelaars zijn geweest.* — In de tweede plaats kan men het ook daarom er voor houden, dat geen alchemist ooit een adept geweest is, omdat de wegen tot de transmutatie, welke de alchemisten, blijkens hunne geschriften, gewoon waren in te slaan, daartoe niet *konden* leiden, en er tevens in die geschriften zooveel blijken voorkomen van het hoogst gebrekkige van hunne denkbeelden over de samenstelling der lichamen, dat men met geene mogelijkheid kan aannemen, dat *zij* door proeven tot zekerheid zouden zijn gekomen aangaande een punt, dat, bij de tegenwoordige zoo veel verder gevorderde kennis en bij de thans zooveel krachtiger scheikundige hulpmiddelen, voor de scheikundigen van onzen tijd nog altijd eene onuitgemaakte zaak is en blijft. Wat kan men aangaande zulk een moeilijk te beslissen punt verwachten van proefnemers, die het te voorschijn brengen van koper uit blaauwe vitriool voor eene verandering van dit laatste in koper aanzagen, en die goudkleurige metaalmengsels, zooals pinsbek of dergelijke, voor goud hielden?

Trekken wij nu het hier en vroeger gezegde in ééne slotsom te zamen, dan zal het deze zijn. De enkelvoudigheid en onontleedbaarheid der metalen is nog niet bewezen, derhalve ook niet de volstrekte onmogelijkheid van de verandering van het eene metaal in het andere. De grondleggers der alchemie en hunne opvolgers gingen verder; zij stelden de ontleedbaarheid en zamengesteldheid vast, zeker op ongelidge gronden, maar die op het toenmalig standpunt der physische kennis niet zoo vreemd en verwerpelijk waren. Dat men zodoende kwam tot het geloof aan de transmutatie en, aan deze geloovende, naar middelen zocht om onedele metalen in kostbaar goud, den grondslag van allen rijkdom, gelijk men toen en later nog dacht, te veranderen, was allezins natuurlijk. Maar zoo kreeg de alchemie een onbetwistbaar regt om te bestaan. Bovendien heeft de alchemie

ook nog een even onbetwistbaar regt op onze belangstelling, daar de alchemisten het waren, die het eerst de groote kunst, om physische waarheden door middel van proefnemingen te ontdekken, in praktijk hebben gebragt, en niet minder, omdat de alchemie, gelijk ik vroeger zeide, de moeder is geweest der scheikunde, of liever, omdat de alchemie de scheikunde zelve was in haar, zeker zeer eenzijdig, wordingstijdperk. — Aan den anderen kant mogen wij gerust aannemen, dat tot dusver de transmutatie der metalen niet ontdekt, noch bewerkstelligd is. En op het tegenwoordig standpunt van onze physische en chemische kennis ter eene zijde, en van onze meer ontwikkelde begrippen van volks-huishoudkunde ter andere, mogen wij het er ook voor houden, dat het zoeken naar den steen der wijzen nu nog een vruchteloze arbeid zijn zou, — dat, zoo men er ooit toe komen mogt de transmutatie der metalen te ontdekken, de scheikunde die ontdekking doen zal op een veel hooger trap van ontwikkeling dan de tegenwoordige, — en eindelijk, dat die ontdekking, zoo zij geschieden mogt, van hoeveel wetenschappelijk belang zij ook zeker wezen zou en welke praktische uitkomsten daaruit zouden kunnen verkregen worden, toch, op zich zelve beschouwd, niet die heilrijke gevolgen voor het menschdom zoude hebben, welke de oude alchemisten er van droomden, daar de welvaart en het geluk der natiën op geheel andere grondslagen berusten, dan op het bezit van groote hoeveelheden gouds.

Januarij, 1860.

